

rat sa posebnim osvrtom na frakcionaško djelovanje grupe oko Asima Alihodžića«, koji je održan 11. novembra 1981. godine u Banjaluci.

Oba broja časopisa imaju redovne rubrike prikazi, bibliografija, a koristeći se iskustvom kolega iz Priloga Instituta za istoriju u Sarajevu, u rubrici iz Instituta daju osnovna obavještenja o programu i radu Instituta u proteklom periodu. Prvi broj Zbornika nije baš bogat prikazima, ima ih ukupno 4, dok već drugi ima 13, informišući o 11 novih domaćih i dvije strane publikacije.

Kada je riječ o prikazivanju ovakve vrste publikacije moguće je dati samo najinformativnija obavještenja, a ne i ocjenu. Inače, časopis je još na putu traženja svoje ustaljene forme, kako po broju strana tako i po tehničkoj uređenosti. Možemo sugerirati — ako već članci imaju rezime na stranom jeziku — bilo bi dobro da ima i sadržaj na jednom od svjetskih jezika, jer je to jedan od načina da se doprinosi naše istoriografije predstave stranoj naučnoj javnosti.

Seka Brkljača

Naučni skup OBLASNA PARTIJSKA KONFERENCIJA KPJ ZA BOSANSKŪ KRAJINU 21-23. 2. 1942. U SKENDER-VAKUFU. Skender-Vakuf, 21-23. 2. 1982.

Primarni motiv u organizovanju naučnog skupa u Skender-Vakufu bila je želja da se provjere, dopune i valorizuju dosadašnja saznanja, preciziraju dileme i nepoznanice ili koriguju već izrečeni sudovi o Oblanoj konferenciji KPJ za Bosansku krajinu, održanoj u Skender-Vakufu 21-23. 2. 1942. S druge strane, skup je značio još jednu mogućnost neposrednog susreta naučnika i preživjelih učesnika zbivanjâ čija je rekonstrukcija i tumačenje bila predmet skupa, što samo po sebi predstavlja stanovitu vrijednost, s obzirom na stanje primarnih povijesnih izvora i na vremensku distancu sve nepovoljniju za prikupljanje građe NOP provenijencije. To su, uglavnom, bile osnovne pretpostavke skupa u Skender-Vakufu, koje u pojedinim refleksima nisu razvijanje od optimalnih značenja — istoriografski nije do kraja preciziran kauzalitet u događajima koji su direktno ili indirektno bili u vezi s Oblanom konferencijom, niti je adekvatno iskorištena prilika da se upotpuni dokumentacija o svojstvima jednog perioda u Bos. krajinu koja je u sve četiri ratne godine bila snažno žarište NOP-a u BiH.

Prije nego se kaže nešto više o koncepciji i saopštenjima, potrebno je naznačiti nekoliko opštih momenata koji su se odrazili i u radu ovog skupa. Naime, u istoriografskom modelu perioda 1941-1945, u BiH, iskristalisano je nekoliko pouzdanih metodoloških ori-

jentira, ustanovljenih prema odnosu svojstava ovog perioda u BiH i njegovih svojstava u ostalim jugoslovenskim zemljama, tj. prema preciznoj relaciji posebno-opšte. U tom smislu već je afirmisana teza da se u naznačenom periodu u BiH razvijao jedan netipičan istorijski proces, karakterističan po neposrednoj strukturalnoj konfrontaciji dvaju antagonnih grupa protagonista, čiji je razvojni intenzitet varirao zavisno od vremensko-prostorne determinisanosti. Preciznije, problemi u proučavanju pomenutog perioda nastaju u tumačenju pojedinačnog, u funkciji elementa korelativnog s posebnim i opštim, odnosno u izučavanju regionalnih zbivanja koja su u datom intervalu, po logici dijalektičko-istorijskog osmišljavanja povijesnih pojava, bila i recidiv opštih kretanja i odraz opredjeljenjâ imanetnih proučavanjem zahvaćenom prostoru.

Ova konstatacija, naravno, ne znači vrednosnu rezultantu skupa u Skender-Vakufu, ali se stiče utisak da se ona, u funkciji limitirajućeg faktora, reflektovala u tumačenju pojedinih faza i segmenta u strukturi NOP-a u Bosanskoj krajini, u vremenu od početka ustanka do polovine 1942. Neosporno, organizatori su nastojali da skup usmjere u pravcu rekonstrukcije jedne procesne strukture koja se kroz pojedine faze modifikovala zavisno od promjena u ustrojstvu njena dva osnovna segmenta — NOP-a i njemu antipodne okupatorsko-kvislinške sprege. Bez obzira na koherentnost istoriografskog modela ove strukture, svaki od tih segmenata zahtijevao je pristup više relativan nego apsolutan, jer se tek na osnovu strožijih vremensko-prostornih determinanti mogu grupisati i specificirati i svojstva NOP-a i okupatorsko-kvislinške kolaboracije u Bosanskoj krajini, u datom periodu.

Jer, već po makro-konceptu skupa vidljivo je da nije precizirana periodizacija u razmatranju ova dva segmenta, čemu je najviše doprinijela želja da se oba prezentiraju integralno — razvoj NOP-a u kontinuitetu s međuratnim periodom, a okupatorsko-kvislinški konglomerat od aprilskog rata do sredine 1942. Integralni pristup osim što je podrazumijevao i paralelizam u procesnom tumačenju razvoja ova dva segmenta, zahtijevao je jasan periodizacijski koncept u kome bi pojedine faze u vremenu 1941-prva polovina 1942. u Bosanskoj krajini bile utvrđene prema preciznom odnosu makro — i mikro-odrednica u periodizaciji NOR-a. Zbog odsustva takve relacije periodizacijski koncept skupa u Skender-Vakufu prerasta granice formalno-kompozicione problematike i otvara niz dilema koje su u neposrednoj vezi s načinom formulisanja predmeta skupa i metodoloških rješenja u razmatranju jedne ovako kompleksne i značajne problematike.

S tim u vezi, posmatraču se nameće pitanje šta je, zapravo, bilo predmet skupa i, analogno tome, da li je primaran bio hronološki ili problemski pristup materiji? Ukoliko je bio hronološki, što je vjerovatnije, nameće se novo pitanje — zašto je potpuno ispušten period april-avgust 1941. u tumačenju oba segmenta i, shodno tome, da li je bilo moguće integralno zahvatiti datu problematiku s obzirom na takvu periodizacijsku bjelinu? S druge strane, u odnosu na

implikacije problemskog pristupa, otvara se niz složenih pitanja oko kompoziciono-metodološkog koncepta skupa u Skender-Vakufu, naročito u rekonstrukciji i tumačenju povijesti NOP-a.

Prije svega, o problemskom pristupu, primjerenijem formi i značenju *naučnog skupa*, izostala bi dva uvodna rada — »Društveno-ekonomski i politički odnosi u Bosanskoj krajini u godinama uoči aprilskog rata« (M. Vukmanović) i »Razvitak partijskih i skojevskih organizacija u Bosanskoj krajini i neposredne pripreme za podizanje ustanka« (P. Čošković) — koji su i u improvizovanom hronološkom konceptu periodizacijski ostali odsječeni, tek fragmentarno udovoljavajući svojoj ekspozitivnoj funkciji. Dalje, egzaktniji problemski pristup ne bi ostavio prostora nedoumici da li je predmet skupa bila povijest organizacija i institucija KPJ u Bos. krajini ili povijest NOP-a u ovoj regiji u intervalu septembar 1941-sredina 1942? Uprkos činjenici da su povijest NOP-a i povijest KPJ u periodu 1941-1945. u reverzibilnom istorijskom odnosu, u tom odnosu, ipak, postoji jedna nijansirana dinstinkcija. Naime, kroz povijest KPJ nužno se sažima i sublimira političko-vojna dimenzija povijesti NOP-a, s obzirom na nizak stepen politizovanosti masa od ustanka 1941, dok dimenzije tipa organizovanja pozadinskih vlasti, prvobitnog ustrojstva vojnih formacija, određivanje seoskih i sreskih povjerenika (od kojih u Bos. krajini neki nisu bili članovi KPJ) imaju jednu specifičnu povijesnu komponentu. Tim dimenzijama na skupu je bilo posvećeno nesrazmjerno malo pažnje, iako su one bile upravo ona specifična finesa na osnovu koje se ilustrativno mogao pokazati proces prodiranja KPJ u Bos. krajini u mase i njenog izdizanja do značenja avangardne i kohezione snage u tako strukturalno heterogenom pokretu kakav je bio NOP u BiH. Jedini konstruktivan prilog u tom smislu značio je rad »Savjetovanje u Skender-Vakufu u svjetlu razvitka NOP-a u Bosanskoj krajini u 1941« (Š. Maglajlić).

Druga posljedica nepreciznog formulisanja kompoziciono-metodološkog modela skupa jeste nedorečenost u tretiranju Oblasne konferencije u odrednicama korelacije pojedinačno-posebno-opšte, kako u odnosu na povijest KPJ, tako i u odnosu na povijest NOP-a. Istina, u konceptu skupa može se raspoznati jedna grupa radova u kojim je neposredno razmatrana Oblasna konferencija, u odrednicama metodološkog značenja pojedinačnog, s tim što se ambicije ovih radova nisu kretale izvan granica statično-faktografske rekonstrukcije Oblasne konferencije (»Tok, rad i učesnici Skendervakufske konferencije« (mr V. Kržišnik), »Arhivski i drugi izvori o Skendervakufskoj konferenciji« (D. Davidović) i mnoštvo memoarskih priloga). Vremenski i prostorno precizno determinisani, bez pretenzija da se upuštaju u procesno tumačenje kauzaliteta u nizu događaja koji su neposredno gravitirali Oblasnoj konferenciji, ovi radovi trebali su biti okosnica u uspostavljanju korelacije događanja u Bos. krajini prema događanju u BiH i šire, na osnovu koje su se mogle povući konstruktivne paralele u odnosima Obls. komitet KPJ za Bos. krajinu — PK BiH — CK KPJ, NOP u Bos. krajini — NOP u BiH i okupacioni sistemi u Bos. krajini prema njihovim refleksi-

ma u ostalim oblastima u BiH i čitavoj Jugoslaviji. Na taj način makar bi se izbjegla nedoumica — šta je u konceptu skupa pokrivalo ravan opšteg i posebnog?

Jer, rad »Idejno-politička gledišta na Skendervakufskoj konferenciji (dr J. Marjanović) čini se da je, potencijalno, bio optimalna metodološka spona pojedinačnog i posebnog, s tim što bi se jugoslovenski prostor u takvoj konstelaciji izdiferencirao u značenje opšteg, što bi, opet, omogućilo funkcionalno razlikovanje dva segmenta jednog šireg procesa u Bos. krajini i njihove specifične reflekske u datom vremenu i prostoru — NOP i okupatorsko-kvislinšku koaliciju — ali i raslojavanje NOP-a na povijest KPJ i povijest NOR-a. U tom kontekstu, rad o idejno-političkim gledištima na Oblasnoj konferenciji, u značenju osmišljavanja radova u funkciji pojedinačnog, nudio je mogućnost da se uspostavi historiografski kontinuitet u praćenju izgradnje i modifikovanja idejno-političkih stavova KPJ u Bos. krajini, što je indirektno značilo i razrješenje te djelatnosti u okviru organizacione strukture KPJ uopšte. Istina, na skupu je podnesen jedan referat s pretenzijama da ukaže na jedan vid takvog kontinuiteta (»Ivančići, Skender-Vakuf i Foča — tri značajna partijska savjetovanja« — dr E. Redžić), ali se čini da nije ponudio adekvatno razrješenje ove problematike. Zasnovan na deskripciji tzv. lijevih skretanja, ovaj referat kao da je prejudicirao jednu fazu istorijskog procesa u pokušaju da kauzalno tumači korelaciju pojedinačno (Oblasna konferencija KPJ za Bos. krajinu), posebno (Pokrajinska konferencija u Ivančićima) i opšte (rad CK KPJ u Foči do maja 1942). Teško je uspostaviti ovaj odnos i s aspekta Ivančića i s aspekta Skender-Vakusa iz dva razloga — Oblasna konferencija je u globalu nastavak Pokrajinske konferencije, dok je neposredni odnos ove dvije konferencije prvenstveno trebalo razmatrati u relaciji sa Savjetovanjem u Stolicama, pa tek onda u odnosu na fočanski period. Teško je pretpostaviti da su konferencije u Ivančićima i Skender-Vakufu anticipirale sadržaj rada CK KPJ u Foči, naročito s obzirom na hijerarhiju u radu KPJ, na periodizaciju, na logiku imanentnu korelativnom razvijanju elemenata u ustrojstvu NOP-a, napose na »lijeva skretanja«.

Posmatranje relacije Stolice — Ivančići rješava i problem periodizacije, pošto period između ovih savjetovanja figurira kao relativno zaseban period u povijesti KPJ. Kao što su Stolice značile zaokruženje jedne faze NOP-a u Jugoslaviji i Ivančići su na izvještaj način značili sublimaciju NOP-a u BiH do početka neprijateljskih operacija u zimu 1942. Da su organizatori skupa poštovali logiku razvoja jednog procesa, skup bi periodizacijski ograničili na interval septembar 1941 — juni 1942. (početak III neprijateljske ofanzive u Bos. krajini), što bi im omogućilo da na skupu razriješe dilemu da li je Oblasna konferencija značila apsolviranje onoga što se dogodilo u rasponu septembar 1941. — februar 1942. i kakav je bio njen neposredni uticaj na zbivanja do juna 1942. (po nekim autorima, zanemarljiv). To bi, istovremeno, značilo uspostavljanje precizne relacije Bos. krajina — BiH i mogućnost minuciozne specifikacije

rada Obl. komiteta na čelu s Đurom Pucarom, što na skupu nije učinjeno.

Ovako, značenje ravni opšteg na skupu u Skender-Vakufu pokrivali su radovi »Vojno-politička situacija u svijetu i u nas neposredno pred održavanje Skendervakufske konferencije (V. Kljaković) i »Jugoslovenska vlada u izbjeglištvu i događaji u Jugoslaviji u zimu 1941/42. godine s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu« (dr B. Petranović), što je bilo daleko od stvarnih potreba skupa predmetno skoncentrisanog na jednu oblasnu konferenciju. Donekle je mogao biti indikativan samo drugi rad, u relacijama ukazivanja na veze koje su četnici u B. krajini, pored italijanskih, eventualno imali i sa vladom u Londonu.

Izvjersna metodološka korekcija u naučnom konceptu skupa učinjena je u radovima »Organizaciono stanje i zadaci KPJ u svjetlu rada i ocjena Skendervakufske konferencije i aktivnosti i uloge KPJ na okupiranoj teritoriji (dr D. Lukač) i »Četništvo u Bosanskoj krajini u svjetlu ocjena na Skendervakufskoj konferenciji« (dr Z. Antonić). Prvi je, u relaciji s radom »Institucije revolucije i krizne situacije« (dr S. Tomić) konkretizovao mnoga značenja iz rada o idejno-političkim gledištima na Oblasnoj konferenciji, dok je drugi donio nekoliko decidnih definicija o pojavi koja, s aspekta diferencijacije ustaničkih snaga u intervalu od Stolica do Ivančića, ima značenje relevantno novog faktora u ukupnoj situaciji u BiH i Jugoslaviji. Autor je izrekao nekoliko vrlo preciznih formulacija — napravio je jasnu dinstinkciju u specifikaciji pojmova *četništvo* i *četnički pokret*, definisao klasnu osnovu četništva koja je tek u sekundarnim implikacijama imalo i nacionalne premise i to u odnosu na ztv. NDH i naznačio da se četništvo razvijalo u dva pravca — kao vojnički oponent NOP-u i kao kontrarevolucionarna snaga. Uz to, ovaj rad je bio i jedini prilog koji je za koncept skupa optimalno artikulisao jedan elemenat iz strukture okupatorsko-kvislinške kolaboracije.

Kad je o tom segmentu riječ, odmah treba naglasiti da je na skupu razmatran neadekvatno, gotovo kao efemeran problem. Jer, kako drukčije objasniti odsustvo priloga o njemačkom okupacionom sistemu i njemačkim okupacionim interesima u Bos. krajini i, shodno tome, političkim i vojnim akcijama snaga Trećeg Rajha. Pokušaj da se ta komponenta prezentira kroz radove o italijanskom i ustaškom prisustvu u Bos. krajini i njihovim motivima i akcijama nije bio odgovarajući oblik supstitucije, pošto je to, praktično, značilo težišno pomjeranje s glavnog na sporedne, čak i marionetske činioce ukupnog okupacionog statusa Bos. krajine. Rad »Okupaciona i ustaška vlast u Bosanskoj krajini od ljeta 1941. do početka 1942. godine« (M. Vukmanović) stoga je ostao u konstelaciji nedorečenog istoriografskog tretiranja zadate problematike, koju je relativizovao skoro do apsoluta relativizacije. Rad »Privredni značaj Bosne i Hercegovine za talijansku politiku 1941. godine« (dr R. Petrović) previše je statično i, uglavnom, na građi italijanske provenijencije do 1941. razmatrao komponentu koja je egzistirala više kao fiktivno okupa-

torsko *de jure*, dok je *de facto* realizovana gotovo periferno. Bos. krajina je bila u sastavu dvije okupacione zone i bez uvida u njemačko-italijanske, njemačko-ustaške i italijansko-ustaške odnose i to u dinamičnom modelu u kome su faze i metamorfoze koincidentne razvoju NOP-a (dovoljan dokaz je italijanska reokupacija iz septembra 1941, italijansko-četnička saradnja i sl.), nemoguće je definisati konkretne pozicije bilo kog člana kolaboracije u 1941. Na skupu je, istina, dosta govoreno o demarkacionoj liniji između njemačke i italijanske okupacione zone u Bos. krajini, ali se stiče utisak da je uspostavljanje te linije u ovom kontekstu sekundaran problem, pošto je njemačka vojno-politička akcija značila negaciju italijanskih planova o zauzimanju privrednih resora u Bos. krajini, što je, opet, bilo više odraz italijanske nemoći u odnosu na njemačkog saveznika, nego rezultanta italijanskih akcija saobraženih njihovom privrednom interesu. U vezi s tim, nemoguće je na osnovu italijanske predratne građe analizirati privrednu komponentu u periodu koji je imao svojstva vrlo fluidne i nepostojane strukture, čiji su se elementi i njihovi međuođnosi, po značaju i oblicima neposrednog manifestovanja, preobražavali zavisno od vojne i političke moći analogne ukupnom položaju pojedinih činilaca okupatorsko-kvislinškog konglomerata, kako u relacijama kolaboracije, tako i u relacijama prema NOP-u. I na kraju, prezentirana italijanska građa pokazala je da su, u poređenju sa stvarnim privrednim potencijalom BiH, italijanske procjene bile nerealne, nesistematične i nepotpune.

Sve u svemu, skup u Skender-Vakufu ilustrativno je ocrtao kompleksnost proučavanja pojedinih perioda u odrednicama »oblasne« povijesti. Jasnije, pokazao je da inače korisne naučne skupove treba organizovati mnogo preciznije i da treba voditi više računa o njihovom naučnom konceptu. U tom smislu, organizatorima skupa u Skender-Vakufu, ukoliko budu štampali najavljeni zbornik radova, ostaje da urade još mnogo posla kako bi se anulirao utisak nedorečenosti u namjeri da se na konkretna istorijska ishodišta svede struktura perioda septembar 1941. — jun 1942, odnosno, mnoštvo događaja i pojava u Bos. krajini koji su u naznačenom intervalu na neki način bili u vezi s Oblasnom konferencijom KPJ.

mr Tihomir Klarić